

Л. М. Ямпольська

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди*

**ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СПІЛЬНОЇ АГРАРНОЇ
ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА НАПРИКІНЦІ
50-х – 90-х рр. ХХ ст.**

Спільна аграрна політика (далі САП) – одна з широкомасштабних програм Європейського економічного співтовариства (ЄЕС), яка наприкінці 50-х – на початку 70-х рр. ХХ ст. розвивалася досить успішно, але залучення Великої Британії до інтеграційних процесів на Європейському континенті (з 1973 р.) та її позиція щодо проведення САП загострили протиріччя між європейськими сусідами, сприяли реформуванню цієї складової комунітарної політики ЄЕС в 70 – 90-х рр. ХХ ст. Ця проблема є актуальною та вимагає перегляду на висхідному етапі європейської інтеграції – в період трансформації Європейського Союзу (ЄС) в Економічний і валютний союз, ускладнений його розширенням «на схід» за рахунок інкорпорації країн з високою часткою аграрного сектору в економіці.

Метою даного дослідження є аналіз основних етапів спільної аграрної політики ЄЕС наприкінці 50-х – 90-х рр. ХХ ст. та їх специфіки, показ впливу Великої Британії на реформування цієї складової інтеграційних процесів.

Розглядаючи проблему становлення та еволюції САП, слід звернутися до її витоків. У «Римському договорі» про створення ЄЕС, укладеному в 1957 р. шістьма державами (Францією, Італією, Німеччиною, країнами Бенілюксу), зафіксовано, що одночасно з розвитком спільного ринку сільськогосподарської продукції країни-учасниці проводитимуть спільну аграрну політику, завданнями якої були: збереження позицій ЄЕС як експортера аграрної продукції шляхом підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках; допомога «слабким» виробникам;

посилення мотивації до підприємницької діяльності; охорона навколишнього середовища [1. С. 149]. Впродовж 1960-х рр. Велика Британія неодноразово відмовлялася від включення свого аграрного сектору в сферу дії спільної угоди, що призводило до припинення переговорного процесу її вступ до ЄЕС.

Сутність «Спільного ринку», що формувався у 60 – 70-х рр. ХХ ст., полягала у скасуванні митних бар'єрів і дотриманні стандартів взаємної конкуренції між країнами-учасниками. Для основних сільськогосподарських продуктів було вироблено спеціальні правила, які містили основні типи спільної ринкової організації: для 70% аграрних продуктів – правила інтервенційної регуляції, що забезпечувала певну гарантію збуту продукції (у вигляді гарантованих цін, які були на 30 – 35% вищими від світових) [2. Р. 235]; спільний митний захист ринкового середовища від аграрної продукції з третіх країн; знижки або дотації до цін на окремі продукти; надання субвенцій національним аграрним комплексам [3. Р. 356]. У межах ЄЕС існувала спільна фінансова відповідальність. Створений у 1962 р. Фонд орієнтації і гарантій сільського господарства (ФЕОГА) фінансував витрати, пов'язані з аграрною політикою ЄЕС. Усі надходження та витрати на реалізацію САП нагромаджувалися і розподілялися через комунітарний бюджет (частка витрат на САП сягала 60 – 70%) [4. С. 82]. Таким чином, країни-учасниці ЄЕС фінансували своє сільське господарство опосередковано – за допомогою членських внесків до спільного бюджету.

Найбільш вразливим у підґрунті САП ЄЕС 70 – 80-х рр. було положення про підтримання високого рівня інтенсивності аграрного виробництва. Коли «Спільний ринок» із «чистого» імпортера перетворився на експортера, подальша підтримка аграрної складової інтеграційних процесів спричинила надвиробництво продукції, поглиблення некорисної ринкової диспозиції [5. Р. 257]. Загострення проблеми товарних надлишків і бюджетних витрат стало головним чинником структурної перебудови аграрної політики ЄЕС, важливими етапами якої були:

1973 р. – «Директива А» та «Директива В» про модернізацію аграрних господарств, які передбачали впровадження режиму допомоги тим із них, які були здатні відповідати планам розвитку [6. С. 106]; про стимулювання відмови від сільськогосподарської діяльності, за якою фермерам у віці 55 – 60 років надавалася компенсаційна допомога на 10 років за умови вилучення з обігу 85% сільськогосподарських площ;

1985 – 1986 рр. – прийняття «Зеленої книги» та «Єдиного європейського акту», що пропонували програму повернення до правил вільної конкуренції, розділяючи аграрний сектор ЄЕС на дві частини: конкурентоспроможний, який орієнтувався на світові ціни, та «соціальний» – здатний існувати за умов прямої допомоги виробникам [7; 8];

1991 р. – впровадження «плану Мак-Шеррі» – програми виведення земель з обігу на 5 років із передбаченням компенсацій аграрникам [9. Р. 57].

Велика Британія була постійною прихильницею реформування САП у напрямку зниження цін і лібералізації зовнішньої торгівлі. Це відповідало англійській традиції підтримання цін на продукти харчування на низькому рівні за рахунок прямих дотацій фермерству та отримання дешевої аграрної продукції від неєвропейських виробників (в межах преференційної системи Співдружності націй) [10. С. 95]. Тому в 1973 р. Велика Британія прийняла САП лише як необхідну ціну за вступ до ЄЕС. Після другого (1973 р.) і третього розширення ЄЕС (1986 р.) виникла інтеграційна модель «Європа двох швидкостей», що загостило проблему дивергенції між аграрним сектором «північного» (Сполучене Королівство, Данія, Ірландія, Бельгія) та «південного» (Греція, Іспанія, Португалія) зразків.

Бюджетне питання теж відіграло важливу роль у формуванні «євроскептицизму» в британському політикумі. Як і раніше, отримуючи значну частку сільськогосподарського експорту з третіх країн, Британські острови вносили в комунітарний бюджет відносно велику суму у формі податків на імпорт (на початку 90-х рр. ХХ ст. країна займала III місце після Німеччини і Франції за сумою внесків – 6 млрд. екю). З іншого боку, маючи

невеликий за розмірами аграрний сектор із зайнятістю близько 2,6% населення, Сполучене Королівство отримувало незначну частку коштів по лінії ФЕОГА (сума відрахувань на 1992 р. для країни становила 4 млрд. еку, тоді як для Іспанії – 7,5 млрд., Франції та Італії – по 7 млрд. еку) [11. Р. 30].

Спрямована на перегляд своєї частки в комунітарному бюджеті позиція Великої Британії вплинула на реформування основ САП після переходу інтеграційних процесів на Європейському континенті на якісно новий етап, пов'язаний з утворенням Європейського Союзу (1992 р.). Колишня система збільшення виробництва, орієнтована на підтримання гарантованих цін на продукти, змінювалася на користь ринкової. З цією метою передбачалися заходи:

- значне зниження гарантованих цін на продукцію зернових і олійних культур, що свідчило про наближення до світових цін (на 29 %);
- продовження квотової системи регулювання ринку молочних продуктів до 2000 р. з фіксацією зниження квот на 2 – 5%; зниження цін на яловичину впродовж 3-х років на 15%;
- запровадження спеціальних субсидій з метою гармонізації аграрного виробництва та охорони довкілля [4. С. 83].

Позитивно вплинули на реформування САП Євросоюзу в 90-х рр. ХХ ст. результати Уругвайського раунду ГАТТ (Генерального агентства з тарифів і торгівлі) та укладення в його рамках «Угоди про сільське господарство» (1993 р.), яка передбачала поступовий вихід на світовий ринок через зниження митних бар'єрів і квот та зменшення внутрішньої фінансової підтримки аграрного сектору в країнах-членах ЄС.

Проте невирішеною залишається низка проблем. Провідні країни-учасниці ЄС, з огляду на великі економічні можливості та незначну частку їх аграрного сектору у ВВП, мають послабити свій вплив і протекціонізм щодо власних аграрників; суворо дотримуватися санітарних норм при реалізації продукції; зменшити увагу до сільського господарства, переорієнтувавши бюджетні витрати на розвиток промисловості, сфери послуг. Прихильниками

реформування САП у цьому напрямку наприкінці 90-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. виступали уряди Т. Блера (Велика Британія) та Г. Шрьодера (Німеччина), визнаючи нові перспективи британо-німецької кооперації в цій галузі [12. Р. 82]. Проте, незважаючи на комплексний підхід до проблеми перебудови САП, вона ще довгий час буде залишатися «Ахіллесовою п'ятою» Євросоюзу.

Література:

1. Договор об учреждении ЕЭС // Международная жизнь. – 1957. – № 7. – С. 143-158.
2. Marketing sustainable agriculture – case studies and analysis from Europe / Ed. by the Institute for Agriculture and Trade Policy. – Detroit, 2000. – 336 p.
3. Tracy M. Government and agriculture in Western Europe, 1880 – 1988. – London, 1989. – 468 p.
4. Губені Ю., Сватош М. Основні засади і тенденції розвитку спільної аграрної політики країн ЄС // Економіка України. – 1996. – № 9. – С. 79-84.
5. Tracy M. Food and agriculture in a market economy. An introduction to theory, practice and policy. – London, 1995. – 435 p.
6. Пчелинцев В.С. Механизм реализации аграрной политики стран ЕЭС в 60–70-х гг. – М., 1980. – 160 с.
7. Павлова Э. Аграрная структурная политика «Общего рынка»: организационно-правовые вопросы // Вестник сельскохозяйственной науки. – 1990. – № 1. – С. 153-157.
8. Бергман Д., Боден П. Будущая сельскохозяйственная политика ЕС // ЕС: перспективы единого рынка. – М., 1992. – С. 91-99.
9. Herlihy M.J., Madell M.L. The effectiveness of the EC's new Set-Aside Programme // USDA. – 1993. – October. – P. 53-59.
10. Зуев В.Н. Англия и Общий рынок. – М., 1988. – 158 с.
11. Milking it // The Economist. – London, 1999. – Vol. 350. – № 8107. – P. 30-32.
12. Handl V. Blair, Schruder and the third way // The economics and politics of the third way. – Hamburg, 1999. – P. 80-96.